

5. Сенякин И.Н. Специальные нормы советского права / И.Н.Сенякин. – Саратов, 1987 – 360 с.
6. Быля А.Б., Горбунова О.Н, Грачева Е.Ю. Финансовое право : [учебник] / [А.Б. Быля, О.Н Горбунова, Е.Ю. Грачева] ; отв. ред Е.Ю. Грачева, Т.П. Толстопятенко. – М. : Проспект, 2010 – 536 с.
7. Цыбулевская О.И. Злоупотребление правом как нравственная проблема / О.И. Цыбулевская // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия «Юриспруденция». – 2003. – № 6. – С. 56–62.
8. Шкуратова І.І. Принципи і організація фінансового контролю в діяльності митних органів / І.І. Шкуратова, А.А. Халецька // Вісник Академії митної служби України. Серія «Державне управління». – 2011. – № 2. – С. 120–126 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamcudu_2011_2_18.pdf.

КОВАЛЕНКО А. А.,
здобувач
(Інститут держави і права
імені В. М. Корецького
Національної академії наук України)

УДК 347.73

ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена сучасним фінансово-правовим проблемам банківської діяльності. Особливу увагу приділяється принципам публічної банківської діяльності.

Розглядаються особливості фінансово-правового регулювання відносин у банківській сфері. Особлива увага приділяється фінансово-правовим відносинам за участі банків та інших фінансово-кредитних установ.

Ключові слова: банківська діяльність, банківське право, фінансове право, предмет фінансово-правового регулювання.

Статья посвящена современным финансово-правовым проблемам банковской деятельности. Особое внимание уделяется принципам публичной банковской деятельности. Рассматриваются особенности финансово-правового регулирования отношений в банковской сфере. Особое внимание уделяется финансово-правовым отношениям с участием банков и других финансово-кредитных учреждений.

Ключевые слова: банковская деятельность, банковское право, финансовое право, предмет финансово-правового регулирования.

The article is devoted to modern financial and legal problems of banking activity. Special attention is paid to the principles of public banking. The features of the financially-legal adjusting of relations in the bank sphere are examined. The special attention is spared to the financially-legal relations at participation of banks and other financial and credit institutions.

Key words: banking activity, bank law, financial law, subject of the financially-legal regulation.

Вступ. Сучасні фінансово-правові проблеми банківської діяльності пов'язані із питаннями наукового й правового підґрунтя банківської діяльності, правового забезпечення та державного регулювання банківської діяльності в Україні, недосконалістю організаційно-правових основ діяльності банків на інвестиційних ринках, проблемами банківського контролю та нагляду.

Фінансово-правові питання, пов'язані із банківською діяльністю в юридичній науці, розглядаються вже досить тривалий час. Варто відмітити роботи таких вчених, як: М. М. Агарков, Ю. В. Ващенко, Л. К. Воронова, Д. О. Гетманцев, Н. Ю. Єрпільова, І. Б. Заверуха, А. Т. Ковальчук, О. О. Костюченко, Т. А. Латковська, О. М. Олійник, О. П. Орлюк, М. В. Старинський, Г. А. Тосунян та інші.

Постановка завдання. Мета нашої статті полягає у висвітленні сучасних фінансово-правових проблем банківської діяльності.

Результати дослідження. Ключовим для всіх банківських відносин є поняття «банківська діяльність». Взагалі, при характеристиці діяльності звертаються до терміна «активність» і у найбільш узагальнено поняття «діяльність» може бути охарактеризоване як інформаційно спрямована активність живих систем, що виникають на основі адаптованого вибіркового ставлення до середовища перебування та покликана шляхом задоволення потреб даних систем здійснювати функцію самозбереження... Слушним є твердження про те, що банківська діяльність має публічний характер, що знаходить свій прояв у забезпеченні її змісту через юридичну діяльність – об'єктивовану, опосередковану правом, інтелектуально-вольову, управлінську й іншу діяльність компетентних організованих структур [1, с. 16].

Досліджуючи банківську діяльність як елемент фінансової діяльності держави, учені зазначають, що «фінансова діяльність держави в банківській сфері полягає в тому, щоб, спираючись на закони ринкової економіки, впливати на розвиток кредитно-фінансових інститутів, сприяти отриманню ними прибутків, а завдяки цьому – підтримувати стабільність усієї кредитно-банківської системи та довіру до неї населення» [2, с. 49]¹. Наведене дає підстави однозначного стверджувати те, що банківська діяльність має публічну фінансово-правову природу.

Стосовно доктринальних визначень розглядуваного поняття, то вони є вельми різноманітними. Так, банківська діяльність розуміється як: особливий вид господарської діяльності; визначене законодавчими актами України певне право банків та кредитних установ; систематичне здійснення кредитними організаціями, з метою отримання прибутку, банківських операцій, перелік яких закріплений законодавством; систематична підприємницька діяльність, здійснення якої передбачає вчинення банківських правочинів та операцій; сукупність базових (виключних) та/або окремо взятих небазових (додаткових, допоміжних тощо) банківських операцій і правочинів. Досить часто поняття «банківська діяльність» визначається за допомогою іншого поняття – «ринок банківських послуг», яке охоплюється змістом більш загального поняття «ринок фінансових послуг». Зроблено висновок про те, що наводити визначення, спираючись на якусь одну характерну рису чи виключний критерій, означає завідомо звужене його тлумачення.

Банківська діяльність може розглядатися як напрям публічної фінансової діяльності, що має своє правове підґрунтя. У цьому процесі виділяється правове, державне, фінансово-правове, банківське регулювання банківської діяльності. Лише деякі із перелічених видів регулювання мають нормативно-правове закріплення (приміром, державне та банківське регулювання). Саме ж поняття «правове регулювання» є доктринальним надбанням, яке інколи підмінюється поняттями «правові засади», «нормативні засади», «засади регулювання», «правові основи».

Сучасна банківська діяльність здійснюється у межах відносини за участю кредитних установ, їх клієнтів (юридичних і фізичних осіб), держави в особі Центрального банку. У найбільш широкому розумінні банківська діяльність охоплює собою визначені законодав-

¹ Орлюк О. П. Банківська діяльність як елемент фінансової діяльності держави // Часопис Київського університету права. – 2003. – № 3. – С. 49.

ством цілеспрямовані дії НБУ, кредитних установ, як вітчизняних, так і зарубіжних, спрямована на створення сприятливих умов для залучення тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб з метою їх подальшого надання та використання на взаємовигідних умовах.

В умовах проведення в Україні економічних, податкових й інших реформ, особливо актуальним є питання забезпечення ефективності правового регулювання відносин у банківській сфері, практичного впровадження кращого позитивного досвіду європейських держав, посилення довіри фізичних осіб як клієнтів банків й інших фінансово-кредитних установ до банківської системи держави.

На сьогодні актуальним є питання розроблення стратегії розвитку ринку фінансових, зокрема банківських послуг. Вважаємо, що безпосередньо стратегія подальшого розвитку банківських послуг і вітчизняної банківської системи має передбачати наступне: шляхи підвищення рівня її фінансової стійкості та уникнення системних банківських криз (особливо тих, що викликані політичними та економічними кризами); підвищення якості реалізації банками функцій, пов'язаних із акумулювання заощаджень населення, коштів підприємств і їх подальшого переведення в кредити та інвестиції (тут особливу увагу слід приділити гарантіям вкладників та інвесторів стосовно примноження та повернення їх заощаджень); відновлення та зміцнення довіри інвесторів і вкладників до вітчизняної банківської (зادля цього варто проводити більше інформаційної діяльності, пов'язаної із доведенням до споживачів фінансових послуг необхідної інформації; активніше виводити банки й інші фінансові установи на вітчизняні та міжнародні інвестиційні ринки. З цією метою НБУ з 2012 р. спільно з державними органами та установами, банківськими асоціаціями, банками, громадськими організаціями, вищими навчальними закладами, іноземними та іншими партнерами втілює щорічні плани заходів з підвищення рівня фінансової грамотності населення України відповідно до постанови Правління НБУ від 21.03.2012 № 104 «Про створення Національним банком України міжвідомчої робочої групи з розроблення та реалізації Програми підвищення рівня фінансової грамотності населення України». Для ефективного та успішного проведення заходів, пов'язаних із підвищенням фінансової грамотності, НБУ розробляє рекомендації та сценарії освітніх заходів відповідно до особливостей різних вікових і соціальних груп населення та сфери їх інтересів); уникнення використання банків у діяльності, пов'язаній із відмиванням грошей, здобутих злочинним шляхом чи фінансуванням тероризму (у цьому напрямі особливо важливою є співпраця суб'єктів фінансового моніторингу).

Напрями і види регулювання банківської діяльності в Україні пройшли нелегкий і тривалий шлях свого становлення та розвитку. На сьогодні особливо помітною є діяльність держави, спрямована на вдосконалення вітчизняного банківського законодавства, враховуючи кращий світовий досвід у цій сфері.

Очевидно, що банківська діяльність є об'єктом фінансово-правового регулювання, адже банки виступають суб'єктами, учасниками правовідносин, що виникають у процесі публічної фінансової діяльності (наприклад, коли йдеться про банківську систему виконання бюджетів, карткове обслуговування бюджетних установ (виплати зарплат, пенсій, стипендій тощо). Саме через банки здійснюються безготівкові розрахунки, які нині складають лівову частку грошових розрахунків у правовій державі. Отже, банківські відносини, що регулюються нормами фінансового – права, складаються між: НБУ та органами державної влади; НБУ та комерційними банками (з приводу банківського регулювання, банківського контролю і нагляду, реєстрації, ліцензування); НБУ та міжнародними організаціями (наприклад, із Світовим банком, Європейським банком реконструкції та розвитку); комерційними банками та органами Казначейства (в умовах існування банківської чи змішаної системи виконання бюджетів).

Нині є частина банківських відносин, регулювання яких неможливе без втручання держави, без залучення державного гарантування того, що суб'єкти відповідних відносин мають належний захист своїх прав та інтересів. Так, державного втручання у правове регулювання потребує сфера організації банківської системи, грошового обігу, валютного регулювання та контролю. У кризових умовах, з якими Україна зіштовхнулася у 2014 р., потребує державної підтримки приватна банківська діяльність і додаткових державних гарантій

підпорядковані суб'єкти банківських відносин. Такі гарантії надаються, зокрема Фондом гарантування вкладів фізичних осіб; підтримка приватної банківської діяльності забезпечується, наприклад, проведенням валютних аукціонів, де можна придбати комерційним банкам долари США та поповнити свої валютні каси.

Правове та фінансово-правове регулювання банківської діяльності є складовою імперативного державного регулювання, спрямованого на захист публічних фінансових інтересів держави та приватних інтересів клієнтів банків й інших фінансово-кредитних установ. Сучасне регулювання банківської діяльності також відбувається на макроекономічних етапах, пов'язаних із реалізацією заходів грошово-кредитної політики, та на рівні процесів створення, організації, реєстрації банків, ліцензування окремих банківських операцій.

Банківська діяльність як міжгалузеве явище має ґрунтуватися на відповідних принципах, що об'єктивно дасть змогу забезпечити сталість нормативно-правового регулювання фінансових, зокрема, банківських відносин. Вважаємо, що принципи банківської діяльності – це похідні від принципів фінансового права публічно-правові основи, ідеї, засади, закріплені на законодавчому рівні та/або такі, що мають виключно доктринальну природу, та на яких ґрунтується діяльність, пов'язана зі створенням фінансових установ, із здійсненням банківських операцій, наданням банківських послуг.

Окрім цього, банківська діяльність, як і вид чи напрям публічної фінансової діяльності, має ґрунтуватися як на принципах права, так і на засадах моралі. Важливе значення у цьому має рівень правосвідомості суб'єктів фінансових, зокрема банківських правовідносин. В ідеалі принципи мають бути нормативно закріпленими. Проте очевидно, що на практиці таке закріплення є неможливим, оскільки ніхто ще відміняв неписане право, доктринальне тлумачення, аналогію права та закону. Закріплення всіх положень, що мають регулювати публічні відносини, означало би введення цих відносин у такі межі, де взагалі не дозволялося би інакодумство, заперечувалося би право людини і громадянина на вільне волевиявлення тощо. Банківські відносини також не варто «заганяти» в суворі межі, адже вони є за своєю природою комплексними. При цьому у будь-якому випадку варто дотримуватися принципів права (писаних і неписаних) як у публічних, так і у приватних банківських відносинах, адже це сприятиме підвищенню рівня ефективності правового регулювання.

Принципи публічної банківської діяльності пропонуємо згрупувати таким чином:

– до принципів (засад) організації та здійснення банківської діяльності належать принципи: законності, верховенства і прямої дії Конституції України; верховенства прав та законних інтересів учасників банківської діяльності; правового регулювання банківської діяльності; самостійності та незалежності НБУ; незалежності та фінансової стабільності банків й інших фінансово-кредитних установ; поєднання приватних і публічних інтересів у процесі здійснення державного регулювання банківської діяльності; надання банківських послуг і здійснення банківських операцій виключно на підставі ліцензій; дозвільний характер банківської діяльності; прозорості діяльності банків й інших фінансово-кредитних установ; дотримання банківської таємниці; діяльності комерційних банків в межах реально залучених ресурсів;

– до принципів (засад) банківського контролю та нагляду належать такі: об'єктивність, незалежність банківського нагляду та контролю, компетентність, плановість, ефективність, відповідальність, гласність і публічність, оперативність, системність, достовірність, реальність, обґрунтованість й інші засади публічного фінансового контролю.

Висновки. Зважаючи на викладене, нині особливої уваги потребує висвітлення питань сутності перелічених принципів, адже законодавство України їх реально не визначає, а на практиці вони знаходять своє втілення і впровадження. Дані принципи будуть цілком реальними за умови функціонування в державі незалежного Центрального банку. Вважаємо, що доречно виокремити зовнішню і внутрішню незалежність НБУ. До зовнішньої незалежності відносимо: відокремлення НБУ від законодавчої, виконавчої та судової влади (НБУ – орган державного управління); визнання незалежності (самостійності) НБУ всіма іншими гілками державної влади; незалежність (самостійність) НБУ як основну і обов'язкову його ознаку, що полягає у неможливості існування у державі будь-яких форм стороннього

впливу політичними партіями й іншими об'єднаннями громадян, а також громадянами; законодавче закріплення незалежності НБУ; стабільний характер формування керівних органів НБУ; виконання рішень та вимог НБУ всіма без винятку учасниками банківської діяльності. У контексті викладеного важливе значення мають законодавчі положення про взаємодію та взаємовідносини НБУ з Президентом України, органами державної влади. Цьому питанню присвячено розділ IX Закону України «Про Національний банк України». Лише незалежний, авторитетний, фінансово забезпечений Центральний банк може бути запорукою здійснення ефективної фінансової, грошово-кредитної та бюджетної політики держави.

Важливою гарантією належного здійснення банківської діяльності є нормативно-правові приписи, що скеровують банки діяти виключно у межах реально залучених ресурсів. Тобто, банки мають керуватися принципом діяльності в межах реально залучених ресурсів передусім у процесі кредитної діяльності, яка, у свою чергу, залежить від обсягів депозитної діяльності та залучених ззовні ресурсів.

Розглянуті у даній статті питання є свого роду актуалізацією численних проблем, що мають місце у банківській діяльності.

Список використаних джерел:

1. Туляй Е. Ю. Финансово-правовое регулирование банковской деятельности в Российской Федерации / Е. Ю. Туляй. – Томск: Изд-во НТЛ, 2010. – 184 с.
2. Орлюк О. П. Банківська діяльність як елемент фінансової діяльності держави / О. П. Орлюк // Часопис Київського університету права. – 2003. – № 3. – С. 41-46.

МЕЛЬНИК В. І.,

аспірант

(Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»)

УДК 351.744:007

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

У статті визначено шляхи удосконалення системи інформаційного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ, охарактеризовано процес збору співробітником органів внутрішніх справ інформації, необхідної для реалізації покладених на нього завдань щодо охорони громадського порядку в сільській місцевості.

Ключові слова: *інформація, інформаційне забезпечення, органи внутрішніх справ, громадський порядок, сільська місцевість.*

В статье определены пути усовершенствования системы информационного обеспечения деятельности органов внутренних дел, охарактеризован процесс сбора сотрудником органов внутренних дел информации, необходимой для реализации возложенных на него задач по охране общественного порядка в сельской местности.

Ключевые слова: *информация, информационное обеспечение, органы внутренних дел, общественный порядок, сельская местность.*

